

Mircea MORARIU

Restituire

Grație eforturilor deloc neglijabile ale Michaelei Spinei și ale lui Victor Spinei, ne este restituită una dintre cele mai însemnate contribuții ale cercetării filologice românești la studiul literaturii franceze. E vorba despre *Istoria literaturii franceze – Clasicismul și literatura de idei*, varianta pentru tipar datorată celor doi alcătuitori ai ediției apărută în 2004 a cursului pe care Basil Munteanu l-a susținut la începutul anilor '40 la Universitatea din București, curs ce a circulat în mediile academice în formă șapirografiată. Modificările pe care îngrijitorii ediției le-au adus textului original par a fi minime, intenția lor declarată fiind să nu altereze substanța expunerilor ce au făcut din Basil Munteanu o figură de referință a lumii universitare de dinainte de atât de pernicioasa reformă a învățământului instituită de regimul comunist în 1948 și care a început prin îndepărtarea de la Catedră a numeroase valori autentice, cu solidă formație universitară, înlocuite cu personaje obscure, lipsite de relevanță. Era încheiată astfel o perioadă de haos, după cum o caracteriza G. Călinescu, mult prea repede devenit tovarăș de drum al noului regim, manevră ce nu avea să-l scutească însă de umilința de a fi el însuși îndepărtat din învățământul superior în ianuarie 1949

Licențiat al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București în 1920, beneficiar al unei burse oferite de Școala Română de la Fontenay-aux-Roses creată la inițiativa lui Nicolae Iorga, Basil Munteanu a refuzat să se întoarcă în țară în momentul epuizării termenului legal prevăzut de contractul de studii, dornic să obțină un doctorat în limba și literatura franceză într-o universitate pariziană, după o solidă documentare pe care socotea că i-ar putea-o oferi doar frecventarea bogatului fond documentar depozitat la Biblioteca Națională. Doar către sfârșitul anului 1939, după ce a publicat în Franța o solidă *Panorama de la litterature roumaine contemporaine*, însă fără a fi intrat în posesia doctoratului dorit, va reveni Basil Munteanu în România, unde, după un timp și după susținerea unei teze de doctorat mai puțin pretențioasă, dar nu fără oarecare dificultăți, a izbutit să devină profesor la Universitatea bucureșteană. Ca dovadă a temeiniciei studiilor sale stă felul în care își va structura cursul dedicat epocii considerate a fi *cea mai consistentă și mai bine definită a literaturii franceze – clasicismul*. Profesorul a gândit două serii de conferințe: *o parte ideologică, de gândire, și de doctrină și o parte propriu-zis literară, îndeosebi poetică*. Această modalitate de organizare a prelegerilor consacrate unei perioade individualizate prin faptul că *în nici o altă epocă atât de mari analogii între societate și literatură* era dictată de necesitatea familiarizării studenților cu *armătura de idei* pe care i-au procurat-o epocii clasice teoreticienii și gânditorii pe care profesorul îi cunoștea grație unei frecvențe asidue a textelor, unele extrem de rare, dar pe care cercetătorul le cunoaște și sistematizează într-un mod extrem de pertinent. Editura Enciclopedică a pus la dispoziția cititorilor partea consacrată istoriei ideilor, cea pe care profesorul Basil Munteanu a susținut-o în limba română și unde doar exemplificările sunt în franțuzește, o parte care mie îmi era necunoscută. Am avut ocazia să parcurg însă, în urmă cu ani de zile, grație unui exemplar șapirografiat, secvența propriu-zis literară a cursului și nutresc convingerea că ambele sunt extrem de

folositoare, păstrându-și interesul în ciuda trecerii timpului și a progresului cercetării pe tărâmul perioadei examinate în respectivul manual. Această modalitate de organizare a prelegerilor consacrate unei perioade individualizate prin realitatea că „în nici o altă epocă nu se pot percepe atâtea și atât de mari analogii între societate și literatură“ era dictată de necesitatea familiarizării studenților cu „armătura de idei“ pe care i-au procurat-o epocii clasice teoreticienii și gânditorii pe care Basil Munteanu îi cunoaște grație studierii asidue a textelor, unele extrem de rare, dar pe care profesorul le cunoaște și sistematizează într-un chip extrem de convingător.

Pentru istoria literară tradițională pe care o ilustrează strălucit Basil Munteanu, secolul al XVII-lea francez se confundă cu perioada clasică. Dar pe urmele lui Ferdinand Brunetière, Basil Munteanu operează în interiorul acestei epoci cât se poate de vaste o seamă de diviziuni, cea mai semnificativă fiind aceea a preclasicismului (delimitată de arcul de timp dintre 1605–1659), epocă socotită a fi „tulbură, turbulentă, de luptă, viu colorată, de pregătire, de căutare, de formulare de principii“. Câțiva ani mai târziu, aceste dominante, extrem de bine surprinse de Basil Munteanu încă din prelegerea inaugurală, vor conduce la concluzia că secolul al XVII-lea este deopotrivă unul al barocului dar și al clasicismului. În 1963, Jean Rousset va consacra o carte exemplară studierii primului curent menționat, *La littérature de l'âge baroque en France*. De obicei, zbaterea dintre baroc și clasicism e rezumată prin cazul Corneille, respectiv prin diferențele sesizabile între *Le Cid*, pe de o parte, și *Horace*, *Cinna* și *Polyeucte*, pe de altă parte. Excesive uneori, regulile pe care clasicismul le impune artistului, îi apar lui Basil Munteanu drept „legitime în sine“, și îi vor determina pe o seamă de cercetători să opereze dihotomia în virtutea căreia acestea vor fi ca o permanentă frână la Corneille, dar îi vor veni ca o mânășă lui Racine, punctul culminant al confruntării dintre cei doi fiind reprezentat de eșecul cornelian numit *Tite et Berenice* și succesul racinian *Berenice*. Noua critică va ataca cu dezinvoltură tocmai secolul al XVII-lea, considerat ca perioadă de cercetare predilectă a criticii tradiționale și universitare, rezultatul fiind evidențierea unor noi fațete ale unei epoci literare ofertante și care se va dovedi greu, dacă nu imposibil de cuprins în scheme prestabilite.

Pentru Basil Munteanu, semnalmente exterioare a căror cunoaștere înlesnește „pătrunderea în templul clasic“ trebuie completată cu o foarte bună cunoaștere a cartezianismului, acel „raționalism intuitiv“ care, sub atâtea raporturi reprezintă ideologia clasică și conlucrează cu ea, dar și a jansenismului, cel mai activ curent religios al veacului.

Cartezianismul și jansenismul se situează pe poziții ireconciliabile în privința felului în care vor privi știința, iar această opoziție e ilustrată de complexitatea personalității lui Pascal. Pentru Basil Munteanu, acțiunea jansenismului „a fost probabil decisivă împotriva înfloririi libertinismului, burlescului și a religiozității dulci și moderne, care riscă să compromită severa dezvoltare a literaturii clasice. Jansenismul a jucat atunci fără îndoială rolul unei frâne și al unei discipline riguroase. Acțiunea lui se conjugă, deci, cu aceea a doctrinei clasice propriu-zise“. Va mai trebui să mai așteptăm ani buni pentru ca o lucrare de căpătâi precum e cea a lui Lucien Goldmann, *Le Dieu caché*, să certifice natura raporturilor dintre Racine și Pascal, ca și rolul jansenismului în acest sens. Cercetătorul român are meritul de a fi observat încă din 1940 că pe terenul luminos al raționalismului ce definește secolul al XVII-lea francez, „Jansenismul și cartezianismul au colaborat

în mod armonios, după cum au colaborat și la acreditarea maximă a disciplinei și rigorii în toate domeniile intelectuale și morale.“

Pe lângă capitolele consacrate lui Pascal și jansenismului, cel ce e astăzi preocupat de cunoașterea acestei perioade, în care s-a născut „literatura unei elite, a unei nobleți de sânge și de suflet, singura susceptibilă să o guste, să o înțeleagă și, în mare măsură, să o determine și să o modeleze“, poate consulta cu profit maxim paginile despre modelul cartezian al lui *honnête homme*, ca și cele dedicate studierii regulilor, a felului în care acestea își definesc substanța prin textele a diverși teoreticieni italieni și francezi. Iată, bunăoară, cum nuanțează profesorul român importanța și funcțiile regulilor – „Din fericire, marii creatori ai clasicismului au talent și chiar geniu. La Fontaine, Molière, Racine respectă regula în măsura în care ea îi ajută să-și realizeze opera, să atingă scopul suprem al poetului, acela de a plăcea unui public luminat“. De altminteri, verbul *plaire* (a plăcea) e considerat drept dominant pentru dreapta percepție a substanței doctrinei clasice.

Expunerea e, în general, sobră, cu grijă evidentă pentru păstrarea comunicării cu studenții. Auditoriul e considerat partener în procesul descoperirii specificităților unei perioade cu care, dincolo de orice îndoială, profesorul empatizează. Astfel se explică elanurile poetice ce-și fac loc în economia cursului – „Apropiat de terenul acestei oaze sufletești, acestei reculegeri, clasicismul se revelează în toată splendoarea originalității sale, cu multiplicitatea sensurilor lui adânci, ne apare original tocmai prin totala lui dezinteresare de originalitate. Ne apare adânc tocmai fiindcă nu conține nimic senzațional și accidental. Ne apare puternic tocmai prin echilibrul, moderația și modestia lui voită“.

Editura Enciclopedică se cuvine apreciată pentru dorința îndeplinită de a fi tipărit o carte despre o epocă cu pasiune cercetată, care, respectând canoanele universitare, e de natură să-ți ofere numeroase informații ce te invită la aprofundare.

Dincolo de mască

După un debut editorial remarcabil prin cartea *Șah la regizor* (2003), în care investiga semnificative aspecte ale spectacologiei românești contemporane, criticul de teatru Cristina Modreanu ne prilejuiește un nou motiv de satisfacție grație volumului *Măștile lui Alexander Hausvater*, apărut în 2005 sub egida Fundației Culturale „Camil Petrescu“ și a revistei „Teatrul azi“. În realitate, scriind o carte cu și despre Alexander Hausvater, Cristina Modreanu decontează o datorie mai veche căci, așa după cum ea însăși mărturisește încă din primele rânduri ale capitolului introductiv intitulat *Cine are nevoie de Hausvater*, întâlnirea dintre ea, pe atunci elevă de liceu într-un orașel de provincie situat nu departe de București, și unul dintre cele mai percutante spectacole ale regizorului, ... *au pus cătușele florilor*; înfăptuit pe scena Teatrului „Odeon“ din București a însemnat declicul, respectiv bucuria de a descoperi un alt fel de teatru, în care trebuie să te implici total, fără rezerve. În subsidiar, prin această carte scrisă cu minuție, Cristina Modreanu pare a-și asuma deopotrivă sarcina de a plăti, prin eforturi proprii, o restanță a breslei criticilor de teatru care, crede colega noastră, poate nu au fost suficienți pregătiți, nu au avut disponibilitatea intelectuală ori, simplu, nu au